**Johdanto**

Alla oleva lausunto on laadittu Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikön (PVST) henkilöstöedustajien toimesta heidän asiantuntemukseensa perustuen. PVST on yksikkönä poikkeuksellinen vankien terveydenhuollon kokonaisuudessa ja hoitohenkilökunnalla on ollut yksikön autonomisesta asemasta johtuen toimivaltuudet, jotka pitkälti ovat vastanneet vankiloiden valvontahenkilökunnan toimivaltuuksia. Jäljempänä kuvataan hyvin se, miksi tämä on ollut toimiva ja myös potilaiden oikeusturvan huomioiva järjestely. Nämä seikat eivät tule esiin vankiloiden omilla poliklinikoilla, joten siksi tässä lausunnossa on haluttu keskittyä vain PVST:n erityisasemaan ja siihen liittyviin, lakiesityksessä esiintyviin ongelmiin.

Taloudelliset seikat eivät ehkä ole johtavana tekijänä lakia säädettäessä, mutta on huomioitava, että lakiesityksen mukainen eriytetty työnjako valvonta- ja hoitohenkilökunnan välillä johtaa väistämättä lisähenkilöstötarpeisiin ja sitä kautta lisäkustannuksiin. Ilman PVST:lle tai Turun vankilalle korvamerkittyjä valvontahenkilökunnan lisäresurssja ei eriytettyä valvontaa voida toteuttaa. Tämä tulee huomioida taloudellisissa vaikutuksissa, mikäli laki säädettäisiin esitetyllä tavalla. PVST:n henkilöstöedustajien lausuntoon pohjautuen näkisin kuitenkin, että myös potilaiden kannalta nykyiset toimivaltuudet ovat toimivin ratkaisu. Tällöin hoitohenkilökunnalla on kokonaisvaltainen käsitys potilaan tilanteesta ja esim. turvatarkastuksissa ym. toimenpiteissä, voidaan myös potilaan yksilöllinen tilanne potilastuntemukseen perustuen huomioida parhaiten. Henkilökunnan esitys nykyisistä tai vähimmäistasollaan nykyistä hieman rajoitetuista toimivaltuuksista on ehdottoman kannatettava asia.

Jari Tuomela
puheenjohtaja/pääluottamusmies
Vankilavirkailijain Liitto VVL r.y.

## Psykiatrinen vankisairaala, Turun yksikkö 16.10.2015

## Lausunto hallituksen esityksestä 49/2015 vp

### 1. Lausuntokierrokselle 18.6. lähteneen luonnoksen epäkohdista ja sen vaikutuksista hallituksen esitykseen 49/2015 vp

Hallituksen esitysluonnoksessa Lakiin vankeuslain muuttamisesta ehdotettiin sisällytettäväksi osana PVST:n henkilökunnan toimivaltuuksia esimerkiksi vankeuslain 15 luvun säännökset kurinpidosta.

Vankeuslain 15 luvussa käsitellään *kurinpitoa* ja siinä mahdollistetaan erilaisia kurinpitorangaistuksia mm. järjestysrikkomusten seurauksena. PVST ei ole soveltanut vankeuslain 15 lukua toiminnassaan lainkaan, eikä ole toivonut tällaisia oikeuksia. On merkillistä, miten tämä päätynyt lakiehdotusluonnokseen tässä muodossa. PVST on pyrkinyt toimimaan kansainvälisoikeudellisten suositusten mukaisesti nimenomaisesti pidättymällä siitä, mikä vankeuslaissa on määritelty kurinpidoksi tai rankaisemiseksi. Vartijoiden tulo osaksi sairaalan henkilökuntaa lisäisi kurinpitoa ja voimankäyttöä ja heikentäisi vankipotilaan kokeman ympäristön hoidollisuutta.

Kaikki eristäminen PVST:ssa on toteutettu mielenterveyslain nojalla, *eikä kurinpidollisia toimia ole harjoitettu lainkaan*. PVST:ssa on sovellettu jossain määrin vankeuslain 15 luvun 1 §:ä (järjestyssääntö TUV sääntöön nojautuen) siten, että hallussa olevien tavaroiden määrää on saatu rajoitettua suljettuun psykiatriseen yksikköön sopivaksi katsottuun määrään. Ainoa seuraus järjestysrikkomuksista on kuitenkin ollut ”hoidon tarpeen uudelleen arviointi. Tahdosta riippumattomassa hoidossa olevien kohdalla mielenterveyslaki tarjoaa kattavan valikoiman keinoja hallita väkivaltaista käyttäytymistä. Nämä kaksi keinoa, eli hoidon tarpeen arviointi ja mielenterveyslain keinot, ovat olleet riittäviä turvallisen ympäristön luomisessa ja ylläpitämisessä.

Lakiesitysluonnoksessa ehdotettiin myös, että vankipotilaita voitaisiin jatkossa PVST:ssa eristää tutkinnallisin syin vankeuslain 18 luvun säännösten perusteella. Kaikki tarpeellinen eristäminen PVST:ssa on kyetty toteuttamaan *mielenterveyslain* mukaisen tarkkailun perusteella ja näin on tarkoitus menetellä jatkossakin

Lakiesitysluonnos sai voimakasta kritiikkiä ja arvostelua sen vuoksi, että se antoi virheellisen kuvan PVST:n toiminnasta ja siitä, miten tulevaisuudessa halutaan toimia. On varsin ymmärrettävää, että näin kävi nimenomaan esitysluonnoksen virheellisen sisällön suhteen. Tästä johtuen lausuntokierroksen *lausuntojen arvo on vähäinen*. On niin ikään merkillistä, että lausuntokierroksen kritiikin jälkeen lakiehdotusta valmistellut yksikkö päätyi ratkaisuun poistaa PVST:n valtuudet toimia vankeuslain nojalla kokonaisuudessaan, vaikka oli juuri ehdottanut suhteettoman laajoja vankeuslakiin perustuvia oikeuksia käytettäväksi. Merkillistä on se, ettei asiassa aloitettu keskustelua siitä, voisiko ehdotusta korjata, etsien ratkaisua jostain näiden ääripäiden väliltä.

## 2. Nykytila ja tarvitut toimivaltuudet

PVST:ssa on kyetty toteuttamaan turvallinen, tarkkarajainen ja hoidollinen sairaalailmapiiri. Vankipotilasmateriaaliin nähden väkivalta ja järjestysrikkomukset ovat äärimmäisen harvinaisia, sillä PVST mielletään sairaalaksi ja paikaksi, jossa vankipotilasta aidosti halutaan auttaa. Merkittävänä tekijänä tämän ympäristön luomisessa on yksikön hoitoyhteisö ja heidän kontaktinsa vankipotilaisiin.

Vankipotilaiden valvonta kuljetuksissa on ollut nykyisellään PVST:n henkilökunnan vastuulla. Tämä on ollut järkevä ratkaisu siinä mielessä, että vankipotilas tarvitsee lähtökohtaisesti psyykkistä sekä hoidollista tukea kuljetuksen aikana ja vain toissijaisesti valvontaa. Vangin karkaamisen estäminen ei ole ollut tarpeellista vuosikausiin, mutta tämä on varmasti pitkälti perustunut siihen, että siihen on ollut toimivaltuudet olemassa ja hoitajilla on ollut asiassa valvontavelvollisuus.

Turun vankilan järjestyssääntöön nojautuminen on mahdollistanut esimerkiksi omien puhelimien ja itsensä vahingoittamiseen soveltuvien esineiden haltuunottamisen. Siirtyminen kokonaan pois vankeuslain alaisuudesta kohti sellaista hoitoympäristöä, joka esimerkiksi Niuvanniemen sairaalassa vallitsee, johtaisi siihen, että psykiatriseen hoitoon hakeuduttaisiin muiden motiivien kuin psykiatrisen tilanteen vuoksi. Tällaisia motiiveja voisi olla esimerkiksi matkapuhelimen hallussapito-oikeus tai muut erityiset vapaudet, joita vangeilla ei tyypillisesti ole. Tällainen tilanne vahingoittaisi sairaalan edellytyksiä hoitaa niitä vankipotilaita, jotka hoitoa todella tarvitsevat. Ministeriön vaihdon yhteydessä ei voida siis kaikilta osin irtautua vankeuslain säännöksistä, jotka rajoittavat perusoikeuksia.

## 3. Miksi jatkuvasti läsnäolevia vartijoita ei tarvita PVST:ssa ja milloin heitä tarvitaan tilapäisesti

Lakiesitysluonnoksen lausuntokierroksen jälkeen ei asiaa vaikuta punnitun suhteellisuusperiaatteen ja erityisesti terveydenhuollon salassapidon kannalta.

**Salassapito**

Oikeusasiamies on toistuvasti (esimerkiksi ratk. Dnro 2373/4/12) ottanut kantaa vankien yksityisyyden suojaan hoitotilanteessa todeten sen olevan edelleen heikko ja että vartijoiden läsnäolo hoitotilanteessa voi tulla kyseeseen ainoastaan poikkeustapauksissa, kuten lääkärin pyynnöstä tai hoitohenkilökunnan turvallisuuden vaarantuessa. Oikeusasiamies viittasi ratkaisussaan myös CPT:n kannanottoon 23.2.2006 Liettuaa koskien ”Kaikki vankien lääketieteelliset tutkimukset tulisi järjestää niin, että vartijat eivät ole kuuloyhteydessä tai – ellei lääkäri tai hoitaja toisin pyydä tietyssä yksittäistapauksessa – näköyhteydessä”. Vartijoiden läsnäolo PVST:ssa vaarantaa vakavasti tämän arkaluontoisen tiedon suojan. On selvää, että vartijoiden tulee olla läsnä henkilökunnan raporteilla sekä muissa hoidollisissa tilanteissa, joissa vankipotilaiden arkaluonteisia tietoja käsitellään, sillä nämä tiedot liittyvät merkittävästi väkivallan uhan arviointiin. Näiden tietojen jakaminen vartiointihenkilöstön kannalta loukkaa salassapitosäännöksiä ja näin myös vankipotilaiden perusoikeutta yksityiselämän suojan osalta.

**Sairaalaolosuhteet**

Tuoreimmassa luonnoksessa hallituksen esitykseksi (15.9.2015) todettiin, että vankipotilaiden kynnys saapua hoidettavaksi PVST:n madaltuu vartijoiden läsnäolon ansiosta, kun sairaa-

lasta tulee hoidollisempi. Esityksessä sen sivulla 27 todettiin myös, että terveydenhuoltohenkilöstön toimivan osana täytäntöönpano-organisaatiota ja tämän voivan heikentää luottamusta terveydenhuollon ammattihenkilöstöä kohtaan.

Luonnos hallituksen esitykseksi on asiasisällöltään tältä osin virheellinen, eikä se perustu PVST:n terveydenhuoltohenkilökunnan ja hoitokäytäntöjen tuntemiseen.

Tosiasiassa PVST:ssa vankipotilaiden ja hoitavan tahon välillä vallitsee luottamuksellinen ja turvallinen suhde. Yksi tämän suhteen kulmakivistä on se, että PVST:ssa on luotu hoidollinen ympäristö ilman kurinpitorangaistuksia. Vartijoiden saapuminen osaksi sairaalahenkilökuntaa on omiaan heikentämään luotua toimivaa yhteistyötä ja näin omiaan heikentämään ilmapiiriä. Vartijoiden saapuminen mahdollistaisi myös kurinpitotoimien aloittamisen PVST:ssa, sillä vartijat toimisivat vankeuslain toimivaltuuksin – ja kerrotulla tavalla kurinpitotoimenpiteitä ei ole haluttu PVST:ssa toteuttaa. Tämän myötä PVST:sta tulisi vankilamaisempi, mikä nostaisi vankipotilaiden kynnystä hakeutua hoitoon. Näin ollen vartijoiden läsnäolo PVST:ssa heikentäisi merkittävästi vankipotilaiden oikeutta saada ammattitaitoista psykiatrista hoitoa.

**Hallittu rajaaminen vs. voimankäyttö**

Silloin kun mielenterveyslain rajoituskeinot eivät ole sovellettavissa eli vankipotilaan ollessa aggressiivinen, mutta vapaaehtoisessa hoidossa, on tämän psyykkinen tilanne huomioitu aggressiivisuuden hillinnässä. Fyysinen rajaaminen on myös näissä tilanteissa mitoitettu vankipotilaan psyykkinen tilanne huomioivaksi ja tilanteet on saatu purettua nopeasti, minkä jälkeen vankipotilaan hoidon tarve on voitu arvioida uudelleen. Rajaamisessa on pyritty ja päästy hoidollisen arvioinnin ansiosta pehmeämpään lähestymiseen. Psyykkisen tilan tarkka arviointi on mahdollistanut tilanteiden ennakoinnin ja pitkälti myös väkivaltatilanteilta välttymisen. Vartijoiden saapuminen muuttaisi tämän fyysisen rajaamisen voimankäytöksi vapaaehtoisessa hoidossa olevien vankipotilaiden kohdalla ja todennäköisesti koventaisi käytettyjä voimakeinoja vankipotilaan haitaksi.

Järkevin ratkaisu olisi säilyttää PVST:n hoitohenkilökunnalla minimimäärä vankeuslain keinoista järjestyksen ja turvallisuuden valvomiseksi. Vankeuslaistahan PVST:ssa ei päästäisi kokonaisuudessaan eroon viimeisimmän esitysluonnoksenkaan perusteella, sillä luonnoksessa todetaan, että vankipotilaiden oikeudet tulee toteuttaa PVST:n henkilökunnan toimesta. Minimimäärä toimivaltuuksia turvallisuuden suhteen voisi sisältää:

- valvontaoikeuksia (kuljetukset) ja joitakin tarkastusoikeuksia (sellien tark)
- järjestyssäännön olemassaolon, jotta esim. hallussa pidettävien esineiden määrää voidaan rajoittaa turvallisuuden nimissä, kuitenkin siten, että ainoa seuraamus järjestysrikkomuksissa rajattaisiin hoitosuhteen päättämisen arviointiin. Järjestyssääntö sisältäisi myös ovien aukiolosäännökset.

Lisäksi lain tasolla tulisi vahvistaa Turun vankilalle myönnetyin maltillisin lisäresurssein se, että virka-apua olisi saatavilla kuten nykyisinkin. PVST on pyytänyt TUV:sta virka-apua sellaisissa tilanteissa, joissa kevyet fyysisen rajoittamisen keinot ovat olleet riittämättömiä, sekä sellaisissa tilanteissa, joissa kuljetuksen on arvioitu sisältävän merkittäviä riskejä. Virka-apua on poikkeuksetta saatu yhteistyön merkeissä. Tämä virka-apu on ollut tärkeää, myös sen vuoksi, että PVST:ssa ei ole varauduttu voimakeinojen käyttöön (kaasu, etälamautin) vastaavalla tavalla kuin vankilassa. Virka-avun antaminen poikkeuksellisissa tilanteissa tulisi var-

mistaa TUV:lle ohjattavin resurssein ministeriösiirron yhteydessä, sillä ilman lisäresursseja tällaisen yhteistyön ei voida olettaa jatkuvan entisellään.

## Lopuksi

Kansainvälisoikeudellisten suositusten mukaisesti terveydenhuoltohenkilöstö ei saa osallistua kurinpitoon tai rankaisemiseen. Näiden suositusten tavoitteet täyttyvät siten, että ettei terveydenhuoltohenkilöstö toteuta sitä, mikä vankeuslain 15 luvussa on kurinpidoksi ja kurinpitorangaistuksi määritelty eli vankeinhoidollisia eristyksiä[1]. Muiden turvallisuutta ylläpitävien toimien suhteen on järkevää käydä keskustelua eri yksiköiden yksilöllisten tarpeiden ja näiden yksiköiden luonteen pohjalta. PVST:ssa saavutettua ainutlaatuista ympäristöä on pidettävä tarpeellisena, välttämättömänä ja sairaalaa hyvin toteutettuna erikoisyksikkönä, jolle tulee sallia joitakin poikkeuksia muiden psykiatristen yksiköiden toimintatavoista, kuitenkin kansainvälisoikeudellisia periaatteita kunnioittaen.

Tämä toteutuu parhaiten rajaamalla PVST:n toimivaltuudet tarpeelliseen minimiin vankeuslain osalta ja varmistamalla virka-avun saamisen mahdollisuudet Turun vankilalta. Vartijoiden kokopäiväinen läsnäolo PVST:ssa vaarantaisi kansainvälisoikeudelliset tavoitteet eriyttää terveydenhuolto ja valvonta toisistaan sekä terveydenhuollon itsenäisyyden ja integriteetin.

Kurinpidon ja rankaisemisen käsitteiden tulkinnan laajentaminen turhan laveaksi ei palvele kenenkään turvallisuutta – vähiten vankipotilaiden. Näiden käsitteiden määritelmät tuleekin etsiä etupäässä vankeuslain 15 luvusta sen otsikon mukaisesti ja todeta, että PVST:ssa ei ole näitä nykytilanteessakaan harjoitettu.

Vartijoiden tulo PVST:un lisää voimankäyttöä ja kurinpidollisia toimenpiteitä sairaalayksikössä ja heikentää näin PVST:n sairaalaluonnetta ja hoidollista ympäristöä. Tämä on ristiriidassa kansainvälisoikeudellisten tavoitteiden kanssa eli terveydenhuollon itsenäisyyden ja integriteetin suojelun sekä valvonnan ja hoitotahon eriyttämisen kanssa. Vankipotilaan on vaikeaa tai mahdotonta erottaa rankaisevan tahon erillisyys hoidosta vastaavasta tahosta, jolloin vankipotilaan näkökulmasta hoitava yksikkö rankaisee vankia ja toteuttaa kurinpitoa.

---

[1] Mainittakoon, että mikäli näitä suosituksia tulkittaisiin tarkasti ja tiukasti, kuten nyt PVST:n kohdalla, olisi esimerkiksi riski- ja vaarallisuusarvioiden suorittaminen täysi mahdottomuus. ”It’s a contravention of medical ethics for health personnel, particularly physicians, to be involved in any professional relationship with prisoners or detainees the purpose which is not solely to evaluate or improve their physical and mental health” (UNODC/WHO: Good governance for prison health in the 21st century, s. 8-9). Tämä vertaus osoittaa sen, että käytännön järkeä intressejä punnittaessa on voitava soveltaa myös nyt käsillä olevassa tilanteessa.

Eräiden vankiloiden poliklinikoilla toimivat hoitajat ja lääkärit saattavat nykykäytännössä hoitotoimenpiteen jälkeen vankipotilaan suljettuun tilaan, josta vartija vangin noutaa. Tällaiset käytännöt on katsottu lainmukaisiksi, eikä niitä tulevaisuudessakaan tulisi katsoa esimerkiksi eristämiseksi.